

Partimotion

Motion till riksdagen 2017/18:2967

av **Jonas Sjöstedt m.fl. (V)**

En samlad samepolitik

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att en oberoende sanningskommission om relationen mellan svenska staten och det samiska folket etableras och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör återkomma till riksdagen med ett förslag om att ratificera ILO-konvention nr 169 och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att FN:s urfolksdeklaration snarast bör implementeras i Sverige och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en parlamentariskt sammansatt utredning för att utreda ett utökat samiskt självstyre och Sametingets dubbla roller och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ska återkomma med ett förslag om en samlad samepolitik och tillkännager detta för regeringen.

Det historiska förtrycket av samer

Samerna är Sveriges enda ursprungsfolk och har som sådant en särställning bland Sveriges fem nationella minoriteter och inte minst i förhållande till majoritetsbefolkningen. Detta förhållande måste då också, naturligtvis, få konsekvenser, både för hur statens representanter förhåller sig till samerna som folk och samernas företrädare samt för vilka åtgärder som vidtas för att säkerställa denna särställning i praktiken.

I Sverige har det traditionella samiska levnadssättet och den samiska kulturen inte ansetts värdefulla. Från det att den svenska majoritetsbefolkningen började befolka och bruka marken i de inre delarna av Norrland, i strid med den s.k. Lappkodicillen från 1751, försvårades samers möjligheter att använda marken för renbete, jakt och fiske. Samer har använts för tvångsarbete, och de har tvångsförflyttats.

Mot slutet av 1800-talet började rasbiologin också få fäste i Sverige. Offentliga forskningsanslag användes för att mäta och jämföra kraniers form hos den svenska majoritetsbefolkningen, samer och sverigefinnar. Mätningen gjordes både på levande människor och genom att gräva upp gravar. Långskallar ansågs högre stående än kortskallar, dit samer räknades. Samer ansågs endast lämpade för att leva på det traditionellt samiska sättet, och det infördes bestämmelser som inskränkte samers möjligheter att bosätta sig och arbeta hur och var de ville. Samer skulle inte bygga hus eller bedriva jordbruk. Även samiska barns skolgång inskränktes.

År 1922 grundades det offentligt finansierade rasbiologiska institutet i Uppsala, det första i världen. Institutionen hade politikernas uppdrag att upprätthålla hög kvalitet på den svenska folkstammen, vilket innebar att rasblandning skulle undvikas. Även om samer inte var direkt utpekade som en grupp som skulle utsättas för tvångssterilisering är det ändå tydligt att många samer utsattes för dessa övergrepp som utfördes från mitten av 1930-talet till mitten av 1950-talet.

Samers rättigheter har stärkts de senaste decennierna, men de övergrepp och den diskriminering som svenska staten har utsatt samer för och som fortfarande pågår på många plan är ofta okänd för både beslutsfattare och allmänhet. Internationella organ som FN och Europarådet, påtalar återkommande brister i hur Sverige respekterar samers rättigheter som urfolk och hur diskriminering påverkar samers situation.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) och Sametinget har pekat på behovet av en förändring och efterlyst åtgärder som tar avstånd från och bryter med det koloniala arvet och diskriminerande strukturer. Även samiska organisationer har tidigare vid olika tillfällen lyft frågan. Vänsterpartiet instämmer i detta och anser att en sanningskommission bör etableras. En sanningskommission kan sammanställa och beskriva övergrepp och oförrätter som ägt rum genom att bl.a. låta enskilda som på olika sätt drabbats få berätta sin historia samt ge rekommendationer och förslag på åtgärder så att arbetet får konsekvenser i Sveriges samepolitik. Den bör utreda den svenska statens övergrepp mot samer och samers mänskliga rättigheter samt komma med förslag på lämpliga åtgärder för att komma till rätta med det historiska traumat. Utan en ordentlig genomlysning där saker lyfts upp i ljuset kan Sverige inte göra sig fri från gamla föreställningar om samer. En sanningskommission måste därför kopplas till kompensatoriska och framåtsyftande åtgärder samt ha ett oberoende mandat. Det finns flera internationella exempel på länder, där särskilt Kanada kan nämnas, som har arbetat med olika slags sannings- och försoningskommissioner i förhållande till sitt urfolk. Dessa erfarenheter kan användas för att skapa ett tillvägagångssätt som passar både samerna och svenska staten. Regeringen bör därför tillse att en oberoende sanningskommission om relationen mellan svenska staten och det samiska folket etableras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ratificera urfolkskonventionen ILO 169

ILO:s (International Labour Organization) konvention nr 169 om urfolk och stamfolk innehåller ett antal bestämmelser och åtaganden till skydd för urfolk. Ett grundläggande krav enligt konventionen är att urfolk till fullo ska åtnjuta mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Det måste vidtas åtgärder mot diskriminering samt utformas särskilda insatser som främjar de berörda folkens sociala och ekonomiska rättigheter

och som skyddar deras andliga och kulturella värden. Detta innebär bl.a. att det måste vidtas konkreta åtgärder för att skydda samers land, vatten, kultur och miljö. ILO 169 skapar inga nya markrättigheter, men ställer krav på att de markrättigheter som finns ska erkännas och respekteras samt att samernas renskötselrätt respekteras på motsvarande sätt som andra markrättigheter i Sverige. Rättigheternas omfattning måste också klarläggas. De brister som finns i dag gäller den geografiska omfattningen av vinterbete, omfattningen av jakt- och fiskerätt, rätten att upplåta jakt- och fiskerätt och skyddet för renskötselrätten gentemot annan markanvändning. Konventionen ger inte samebyarna vetorätt, däremot rätt till samråd. Redan i dag gäller att samebyarna är sakägare på mark där renskötselrätten gäller.

Det borde vara självklart att Sverige ska ratificera ILO 169 och garantera samer de rättigheter som anges där. Så ser det tyvärr inte ut. Att Sverige inte lyckats ratificera ILO 169 är förstås inte heller bra för konventionens ställning och för möjligheterna att sätta tryck på andra länder i världen att ratificera den.

Det som hindrat en ratificering beror framför allt på att Sverige inte uppfyller förpliktelserna i konventionens artikel 14 om markrättigheter och att frågor kring samernas rätt till land och vatten inte har lösts. Motsättningarna ökar mellan samerna och den bofasta befolkningen när renarna under vintern söker bete på privatägd mark. Även jakt- och fiskerätten i fjällen diskuteras i förhållande till samernas rättigheter som urfolk. Här står olika starka intressen och olika rättigheter mot varandra. Med beaktande av att rennäringen är en central del av samernas kulturutövning har FN:s rasdiskrimineringskommitté uttalat sin oro över förmodade begränsningar i den traditionella nyttjanderätten till betesmark för renskötseln.

Den sammantagna situationen för samerna kräver att regeringen på allvar tar tag i problemen för att kunna garantera samerna deras rättigheter som urfolk, men tyvärr händer väldigt lite i frågan. Det s.k. Nordmalingsmålet från 2011, där Högsta domstolen gav samebyar rätt till vinterbete på privat mark, ses visserligen som ett mycket viktigt steg för renskötande samer. Utfallet av domen löser dock inte alla problem – vissa menar att det bara löst ett av problemen just i Nordmaling.

Givetvis får inte orsbefolkningen inom de områden som berörs av renbetet känna sig åsidosatt och kränkt genom de lösningar som ska garantera renskötande samers rättigheter. Icke renskötande samers rättigheter som urfolk måste också tillgodoses. Samförstånd och samråd måste därför utgöra grunden för den väg framåt som leder till en ratificering av ILO-konventionen. Det krävs dock att regeringen tar förnyade initiativ som kan leda framåt, så att motsättningarna mellan samtliga parter löses.

FN:s rasdiskrimineringskommitté har vid ett flertal tillfällen kritiserat Sverige för brister när det gäller samernas rättigheter som urfolk. År 2013 kritiserades Sverige för att inte ta tillräcklig hänsyn till samebyarna i samband med gruvetableringar, och kommittén uppmanade då även den svenska regeringen att stoppa processen kring en etablering av en nickelgruva i Rönnbäcken, söder om Tärnaby, i väntan på att kommittén har utrett frågan om huruvida gruvplanerna strider mot FN:s rasdiskrimineringsregler. I tidigare rapporter har kommittén bl.a. uttryckt oro över att den svenska minerallagen tillåter stora industriprojekt och andra aktiviteter inom samiskt område, utan samernas fria och förhandsinformerade samtycke. FN:s rasdiskrimineringskommitté har också rekommenderat Sverige att ändra lagstiftningen för att ge samerna ett större inflytande över sitt landområde så att samernas rättigheter överensstämmer med FN:s konventioner.

Gruvindustrin är en strategiskt viktig näring för Sverige. Inte minst i regioner som tidigare drabbats av hög arbetslöshet och utflyttning. Samtidigt har gruvbrytning en mycket stor påverkan på miljön och omgivande samhällen. Det finns en stark opinion för att bevara ovärderliga naturvärden och garantera långsiktiga förutsättningar för lokalsamhälle och urfolk. Den svenska minerallagen är exceptionellt förmånlig för gruv- och prospekteringsbolag, samtidigt som alltför lite hänsyn tas till dem som påverkas av verksamheten. Vänsterpartiet menar därför att det är rimligt att ställa krav på gruvans ekonomi så att det finns pengar även för miljökostnaderna, att de som bor i eller använder området, t.ex. samebyarna, får större inflytande i tillståndsprocessen samt att det införs ett stopp för prospektering i naturreservat, Natura 2000-områden och världsarvsområden.

Det är dock inte bara gruvindustrin och den påverkan den innebär för natur och renskötsel som är problematisk. I dag saknas en helhetssyn över den samlade effekten som intrång, i form av exempelvis avverkningar, byggande av broar, vägar och industrier, orsakar i renbetesområden. Samtidigt som Sverige har bestämt sig för att hålla en bärkraftig stam av fyra stora rovdjur plus örn så drivs även en politik som med accelererande hastighet exploaterar de områden där rovdjuret förväntas leva. Det gäller främst de traditionella samiska områdena, men även längre söderut äts rovdjurens habitat upp av industri, infrastruktur, avverkningar med mera. Resultatet för renskötseln blir förödande då renarna och rovdjuret trängs ihop på samma områden. Det finns således ett stort behov av att koordinera olika politikområden för att det både ska kunna tas välavvägda beslut och för att samernas ursprungs rättigheter ska respekteras och där intressekonflikter ska kunna lösas. För Vänsterpartiet är det självklart att såväl Sametinget som de sameer som berörs ska ha större inflytande i frågor som rör t.ex. land och vatten, bland annat vid exploateringar.

År 2011 inleddes förhandlingar om en nordisk samekonvention, som många hoppades skulle vara en väg ur det dödläge som uppstått. Förslaget till konvention togs fram av en expertgrupp och remissbehandlades sedan i Sverige, Norge och Finland. Konventionen är tänkt som en nordisk tillämpning av ILO 169. En överenskommelse om Nordisk samekonvention träffades i januari 2017 mellan företrädare för de svenska, norska och finländska regeringarna och representanter från de tre nordiska sametingen. Den nordiska samekonventionen är det första regionala urfolksinstrumentet i sitt slag. Konventionen anger vissa minimirättigheter som staterna kan vidareutveckla och ger verktyg för en förbättrad dialog mellan stat, myndigheter och det samiska folket. Vidare är konventionen tänkt att skapa goda förutsättningar för ett förstärkt samiskt inflytande och delaktighet. Av årets budgetproposition framgår att regeringen för närvarande avvaktar sametingens ställningstagande till Nordisk samekonvention. Vänsterpartiet hoppas givetvis att en nordisk konvention som Sametinget står bakom snart kan vara på plats och leda till förbättringar avseende samers ställning i Sverige och i Norden, men vi anser inte att en nordisk konvention förändrar behovet av att även ratificera ILO 169.

Regeringen har vid flertalet tillfällen under innevarande mandatperiod angett att de avser att arbeta i riktning mot en ratifikation av ILO 169, förra året angav t.ex. regeringen i sin skrivelse Regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter (skr. 2016/17:29) att regeringen i syfte att stärka samernas rättigheter arbetar i riktning mot en ratifikation, men att det ytterst är en fråga för riksdagen. Vänsterpartiet anser att det därför vore lämpligt om regeringen lade fram ett sådant förslag till riksdagen att ta ställning till. Regeringens åtagande avseende ILO 169 bör skärpas och preciseras. Den sammantagna situationen för samerna kräver att regeringen på allvar tar

tag i frågan för att kunna garantera samerna deras rättigheter som urfolk. Det krävs ett större engagemang från regeringens sida för att skapa det samförstånd mellan olika intressenter som är en förutsättning för en ratificering av ILO-konventionen. Ratificeringen måste grundas på ett samförstånd, och det är särskilt viktigt att det samiska folket både representeras och på andra sätt involveras och är delaktiga i processen. Något annat vore otänkbart och skulle bara innebära ett upprepande av majoritetssamhällets historia av att exkludera samer i avgörande frågor som handlar om samers liv, hälsa, kultur och framtid. Vänsterpartiet anser därför att regeringens ambition bör vara att göra det möjligt att före valet 2018 förelägga riksdagen ILO:s konvention 169 för ratificering. Att ratificera ILO 169 är av fundamental vikt. Regeringen bör därför snarast återkomma till riksdagen med ett förslag om att ratificera ILO-konvention nr 169. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Implementera urfolksdeklarationen

FN:s generalförsamling antog 2007 en urfolksdeklaration. Detta kan ses som en historisk milstolpe i kampen för erkännandet av urfolkens mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.

Deklarationens tyngdpunkt ligger på rätten till självbestämmande och innehåller även skrivningar gällande urfolkens rätt att äga, bruka och kontrollera land, territorier och naturresurser. Rätten till självbestämmande så som den uttrycks i deklarationen innefattar det samiska folkets rätt att fritt avgöra sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling samt kontrollera och besluta över sina egna naturresurser. Deklarationen understryker vidare samernas rätt att stärka sina särskilda politiska, juridiska och ekonomiska institutioner, vilket inkluderar såväl folkvalda samiska parlament och gemensamma samiska parlamentariska råd som traditionella lokala ekonomiska och kulturella strukturer såsom samebyar, renbeteslag och sjösamiska gemenskaper. FN:s råd för mänskliga rättigheter noterade 2010 att Sverige stöder urfolksdeklarationen men inte tillämpar de rättigheter den innehåller. Sverige rekommenderades att implementera deklarationen och etablera mekanismer för detta i samarbete med det samiska folket.

Sverige har haft tio år på sig att implementera FN:s urfolksdeklaration och över 20 år på sig att ratificera ILO 169. Det är genant att ett land som Sverige inte kan berättiga samerna att ta del av världssamfundets mänskliga rättigheter när det gäller urfolken. FN:s urfolksdeklaration bör snarast implementeras i Sverige. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Öka det samiska självstyret

Sametinget bildades 1993 som en officiell representant för den samiska befolkningen och för att förbättra möjligheterna att förvalta och bevara den samiska kulturen. Det är dock inget organ för självstyre. Sametinget är ett framröstat parlament, men också en myndighet under Landsbyggsdepartementet med förvaltande uppgifter.

Sedan 1993 har samernas folkrättsliga ställning utvecklats, och Sverige erkänner i dag samernas rätt till kulturell autonomi, vilket förutsätter visst självstyre. Rätten till

självstyre står dock i konflikt med rollen som förvaltningsmyndighet under regeringen. Det innebär bl.a. att Sametinget inte fritt förfogar över sina ekonomiska medel och i princip har en lydndsplikt gentemot regeringen. Detta konstaterades bl.a. i utredningen Sametingets roll i det svenska folkstyret (SOU 2002:77). Utredningen föreslog att frågan om ett stärkt självstyre skulle utredas vidare i en parlamentariskt sammansatt kommitté, ett förslag som tillstyrktes av de flesta remissinstanserna.

Utredningen hade flera andra förslag om hur Sametingets ställning skulle kunna stärkas, och några av dem har förverkligats i och med beslut i riksdagen 2006. I proposition 2005/06:86 skriver den dåvarande regeringen att det samiska självbestämmandet tillsvidare ska ökas genom att Sametinget som myndighet successivt ges fler myndighetsuppgifter som berör samiska förhållanden och att det därmed inte finns anledning att utreda om Sametinget kan vara ett organ för självstyre.

I en utvärdering av handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna (SOU 2011:29) framgår att FN:s särskilda urfolksrapportör 2011 påpekade behovet av att stärka Sametingets självständighet som självstyrande organ. Rapportören rekommenderade regeringen att tillsammans med Sametinget överväga flera områden där Sametinget kan ges ökad eller t.o.m. ensam beslutanderätt. Rapportören bedömde även Sametingets dubbla roller som både folkvald församling och statlig förvaltningsmyndighet som särskilt problematiska eftersom det innebär att tinget i sin roll kan tvingas genomföra beslut i konflikt med vad det i sin roll som folkvald församling anser vara bäst för samerna.

I årets budgetproposition anges att det under året har tagits fram en promemoria med förslag till en konsultationsordning. Förslaget innebär en skyldighet för regeringen, statlig förvaltningsmyndighet, ett landsting eller en kommun att konsultera Sametinget i frågor som kan få särskild betydelse för samerna. Om det finns skäl för det ska också andra samiska organisationer eller samebyar konsulteras. Konsultationsordningen föreslås gälla utöver annan samrådsskyldighet enligt gällande lagstiftning. Vid framtagandet av förslag till konsultationsordning har kontinuerliga samråd hållits med bl.a. Sametinget, som är en viktig aktör i processen. Vänsterpartiet välkomnar detta och kommer med nogsamhet att följa det fortsatta arbetet med att införa konsultationsordningen.

Mot bakgrund av Sametingets centrala roll för samernas rätt till självbestämmande m.m. har Vänsterpartiet tillsammans med regeringen i årets budgetproposition kommit överens om att öka anslaget till Sametinget med 11 miljoner kronor för 2018 och 16 miljoner kronor fr.o.m. 2019.

Förstärkningen av anslaget till Sametinget är viktigt, men behovet av att vidta en ordentlig genomlysning i fråga om ett utökat samiskt självstyre och Sametingets dubbla roller kvarstår. Det är av särskilt stor vikt att det samiska folket både representeras och på andra sätt involveras och är delaktiga i den här utredningen. Regeringen bör därför tillsätta en parlamentariskt sammansatt utredning för att utreda ett utökat samiskt självstyre och Sametingets dubbla roller. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

En samlad samepolitik

Sveriges samepolitik har historiskt baserats på statens slutsatser om vilka behov samerna haft. Politiken har utformats utan delaktighet från samerna själva, och utformningen av dagens lagstiftning utgör inget undantag. Den av staten förda politiken har inneburit att frågorna som lyfts upp initierats av densamme, den samiska befolkningen har inte fått möjlighet att själva påverka vilka frågor som är aktuella. Staten har följaktligen en normbildande inverkan på det samiska samhället och dess struktur.

Sverige har som ovan berörts ännu inte implementerat FN:s urfolksdeklaration eller ratificerat urfolkskonventionen ILO 169. Om och när detta sker kommer grunderna och utformningen av den svenska samepolitiken sannolikt se väsentligt annorlunda ut jämfört med i dag.

Vänsterpartiets förhoppning är naturligtvis att detta sker inom en mycket snar framtid. Oavsett när detta sker så behöver det snarast tas ett helhetsgrepp om samepolitiken. Det är inte minst mycket angeläget att söka minska de spänningar och konflikter som finns dels mellan renägande samer och icke renägande samer, dels mellan samers intresse av tillgång till betesmark och dylikt och företags m.fl. intresse av marktillgångar för exempelvis gruvbrytning och prospektering.

Samtidigt som rennäringen och renskötseln anses vara en förutsättning för den samiska kulturens fortsatta existens och dessutom räknas som ett riksintresse, har rennäringens markanspråk ofta fått träda tillbaka för andra viktiga markanvändningsintressen. Gruvbrytning, vattenkraftsutbyggnad och utbyggnad av vägar har lett till förluster av renbetesmark och till att flyttningsleder stängts av. I samband med arbetet med en samlad samepolitik bör det därför även göras en översyn av riksintresse-begreppet och hur det tillämpas.

Våren 2016 kom tingsrättsdomen i den mångåriga tvisten mellan Girjas sameby och svenska staten. I målet som rörde jakt- och fiskerätt, hävdade Girjas sameby å sin sida ha ensamrätt till småviltsjakt och fiske inom samebyns område på kronomarken ovanför odlingsgränsen, enligt urminneshävd och rättigheter som urfolk. Staten å sin sida hävdade dock att denna jakt- och fiskerätt inte är en urminneshävd utan i stället en form av sedvanerätt. Gällivare tingsrätt fastslog i sin dom att samebyn sedan urminnes hävd har rätt till jakten och fisket på sina marker och att staten därmed inte har rätt att upplåta småviltjakt och fiske. Tingsrättsdomen har ett stort symbolvärde och tar både hänsyn till internationell rätt och urfolkens rätt. Staten överklagade dock domen och rättegången i Hovrätten för Övre Norrland påbörjades i november i år.

För att undvika ytterligare rättsliga tvister och för att stärka förutsättningarna för olika samiska näringar utöver renskötseln såsom fiske, småviltsjakt och hantverk behöver den svenska politiken som ovan påpekats koordineras på en rad områden.

När de samerättsliga frågorna i olika sammanhang diskuteras ligger fokus allt som oftast på renskötselrätten och frågeställningar som är knutna till hur mark och naturresurser kan brukas i förhållande till annan markanvändning. Frågeställningar kopplade till den enskildes rättigheter och lagstiftningens konsekvenser ur ett genusperspektiv diskuteras sällan.

Rennäringslagen, som reglerar villkoren för samebyar och renskötsel, innehåller många gamla uttryck, såsom husfolk, och ett gammaldags tänkande som har tagits bort i all annan lagstiftning. Även om lagstiftningen kring rennäringen har ändrats genom åren, 2006 gjordes exempelvis rennäringslagen könsneutral, så har den inneburit att

kvinnornas status både varit beroende av männen och uttryckligen kopplats till renskötelsen. Att kvinnor under så lång tid marginaliserats genom lagstiftningen har medfört att ojämlika maktstrukturer har skapats och förstärkts inom det samiska samhället och inom samebyarna.

I rennäringslagen återfinns bestämmelser om att samebyn ska fatta beslut som utgår från allas bästa samtidigt som den avgörande faktorn för vilket inflytande den enskilde har är medlemskapet. Rennäringslagens bestämmelser om medlemskap påverkar bl.a. vem som får rösta i olika frågor. Avgörande för vilket inflytande den enskilde har är om hen är att betrakta som renskötande medlem samt i vissa fall även hur många renar hen innehar. Rennäringslagens regler om rösträtt innebär nämligen att en enskild medlems antal röster i vissa frågor baseras på hur många renar som medlemmen besitter. Vi anser att det är rimligt att den demokratiska principen om en röst per person även ska gälla i lagstiftning som rör rennäringen och samebyarna.

Samebyns kostnader fördelas mellan de renskötande medlemmarna som också har ett solidariskt betalningsansvar. Denna konstruktion medför att de ekonomiska besluten som fattas av de renskötande medlemmarna också påverkar hela familjer inom en sameby. Lagens konstruktion och reglerna om medlemskap får också konsekvenser vid exempelvis bodelning vid dödsfall, skilsmässa eller separation.

I arbetet med en framtida samlad samepolitik behöver rennäringslagen ses över och i samband med det är det även viktigt att beakta vilka direkta och indirekta konsekvenser lagstiftningen har ur ett jämställdhetsperspektiv. Det är inte eftersträvansvärt att reglera alla förhållanden genom lag, men det bör finnas en koppling mellan det faktum att tidigare och i viss mån nuvarande lagstiftning har marginaliserat kvinnor och cementerat vissa maktstrukturer i samebyn.

Under de senaste mandatperioderna har regeringen vid flera tillfällen hänvisat till att förslag i tidigare betänkanden, liksom förslag inom rennäringsområdet, bereds inom Regeringskansliet med syfte att lägga fram en samlad samepolitisk proposition. Någon sådan proposition har dock inte lagts fram. Vänsterpartiet anser att det är hög tid att så sker. Inte minst med tanke på den alarmerande situation som många av dagens unga samer befinner sig i och som leder till att fler begår självmord. Många unga samer lider av psykisk ohälsa och upplever stora utmaningar och svårigheter som skiljer sig från majoritetsbefolkningen. Det gäller särskilt renskötarna, där många saknar en framtidstro och där dagens verklighet innebär att det är väldigt svårt att överleva på renskötelsen. Förutom den rent ekonomiska aspekten finns det även sociala aspekter och förväntningar på de unga att bära den samiska kulturen och ansvara för dess fortlevnad.

Våren 2015 fick Sametinget i uppdrag av regeringen att kartlägga den forskning som finns om samers psykosociala hälsa och föreslå åtgärder. Ett år senare presenterades resultatet i rapporten Kunskapssammanställning om samers psykosociala ohälsa, som behandlar områden som självmord, diskriminering, ohälsa och våldutsatthet. Den forskning och kunskap som finns visar att det är främst bland unga samer som självmordstankar är vanligt. Ohälsan är större bland samiska unga jämfört med andra jämnåriga norrländska ungdomar. Mer än hälften, 53 procent, av unga samiska kvinnor har haft självmordstankar. Var tredje ung renskötare, 18–28 år, har på allvar övervägt självmord. Var femte vuxen renskötare i alla åldrar har haft självmordsplaner, jämfört med var tionde norrlänning. Det är även många som försöker begå och har begått självmord. Under tidigt 2000-tal tog fyra unga renskötande samer på kort tid livet av sig i Rans sameby i Västerbotten och det finns fler samebyar där liknande inträffat.

Ökad risk för psykisk ohälsa och självmord bland urfolk är dock inte ett nytt fenomen. Under mitten av 1980-talet svepte en våg av självmord in över det lilla samhället Karasjok i Nordnorge. Det är en samisk bygd, och de som tog livet av sig var nästan uteslutande unga samer. Samma sak har även drabbat samhällen som Kulusuk på östra Grönland och Nunavut i norra Kanada.

I våras beviljade regeringen en medelsansökan som Västerbottens läns landsting, Region Norrbotten och Region Jämtland/Härjedalen tillsammans med Sametinget, Svenska Samernas Riksförbund, Landsförbundet svenska samer, riksorganisation Samerna, SameÄtnam och SámiNuorra, skickat in avseende att starta ett kunskapsnätverk för samers hälsa. Kunskapsnätverket ska bl.a. bidra till att förbättra tillgången till hälso- och sjukvård som tar hänsyn till samers språk och kultur. Inom ramen för kunskapsnätverket ska en samlad strategi för ökad kunskap om samers hälsa tas fram. Arbetet ska slutredovisas till regeringen senast den 31 januari 2020.

Det är viktigt att kunskapen om den samiska kulturen och de problemställningar urfolk står inför förbättras både på det nationella planet och inte minst inom hälso- och sjukvården. Så som det anförts i denna motion behöver en rad åtgärder vidtas för att förbättra samernas situation och skapa förutsättningar för samernas fortlevnad. Det handlar inte bara om att se till att människor överlever utan även att urfolksrättigheterna beaktas och att det finns reella förutsättningar för den samiska kulturen och det samiska språket att fortsätta att existera och utvecklas på sina egna villkor.

Hösten 2016 gav regeringen en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn och analys av lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk samt angränsande frågor. Utredare skulle även med utgångspunkt i översynen, Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter och regeringens strategi för de nationella minoriteterna (prop. 2008/09:158) föreslå åtgärder i syfte att säkra efterlevnaden av de nationella minoriteternas rättigheter. Betänkandet Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:16) presenterades i juni 2017. Varken utredningens direktiv eller utredningen i sig tog hänsyn till den särskilda ställning samer har i egenskap av att vara ett urfolk. Vänsterpartiet anser att en liknande översyn bör göras där utgångspunkten är samernas särställning som urfolk. En utredning bör därför tillsättas omgående som har till uppdrag att presentera förslag på en genomgripande och samlad samepolitik. I denna process är det särskilt viktigt att det samiska folket både representeras och på andra sätt involveras och är delaktiga i utredningen. Något annat vore otänkbart och skulle bara innebära ett upprepanande av majoritetssamhällets historia av att exkludera samer i avgörande frågor som handlar om samers liv, hälsa, kultur och framtid. Regeringen bör därför tillsätta en utredning som ska återkomma med ett förslag om en samlad samepolitik. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Maj Karlsson (V)

Linda Snecker (V)